

VASILE MANIU ȘI CONTRIBUȚIA SA LA CERCETAREA ȘI CUNOAȘTEREA EVULUI MEDIU BĂNĂȚEAN

VASILE MANIU AND HIS CONTRIBUTION
TO THE RESEARCH AND KNOWLEDGE
OF THE MIDDLE AGES OF BANATIAN

Conf. univ. dr. TIBERIU CIOBANU

Abstract: Among the prominent Romanian scholars who have devoted a special interest and passion to researching the past of the Romanian province of Banat is the valuable publicist, historian, writer, lawyer, politician, revolutionary and Romanian academic originally from Banat, Vasile Maniu. A prominent figure in Romanian social and cultural life in the second half of the 19th century, Vasile Maniu was born on December 18, 1824 (so this year marks the 200th anniversary of his birth), in Lugoj, a town to which he would be spiritually linked throughout his life. He attended the Romanian school in his hometown, then the German school there, and he probably completed his secondary education at the new gymnasium, founded in Lugoj, in 1836. Some biographers claim that he continued his education in Arad and Timișoara (Ioan B. Mureșianu, *Vasile Maniu*, in “The Star”, Timișoara, March 1940). But the name of Vasile Maniu does not appear in the matriculation records of the only gymnasium (the Piarist one) in

Timișoara (Eusebiu Narai, *Banat Academician Vasile Maniu*, in the volume *People of the Banat - Proceedings of the Uzdin Symposium, April 21, 2001*, Augusta Publishing House, Timișoara, 2002). It is certain that he attended the Caransebeș Normal School (Traian Topliceanu, *Vasile Maniu*, in "The West", Timișoara, no. 52, July 3, 1930). He completed his university studies at the University of Pest, where he studied law and philosophy; he received his graduation diploma in 1846. After completing his studies, he returned to Lugoj. Here he joined the group of young progressives, influenced by the revolutionary ideas of Eftimie Murgu. In the autumn of 1847, Vasile Maniu settled in Bucharest. Being communicative and having a brilliant intelligence, nourished by a rich culture, in the capital he soon met the most important personalities of Romanian culture here. Being liked by them, he was well received in intellectual circles of progressive orientation. In 1848 he joined Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti and the other militants for freedom and social progress, according to the European revolutionary spirit of that era. A special moment in his biography is related to the fact that, in 1849, he made the connection between Eftimie Murgu and Nicolae Bălcescu. Because he had been involved in the revolutionary movement in Banat, Vasile Maniu was forced to leave Wallachia and move to Transylvania. Here he worked with the National Defense Committee in Sibiu, which supported the military action of Avram Iancu. After the defeat of the Revolution of 1848-1849, Vasile Maniu returned to Banat, where the Austrian state authorities appointed him as a district commissioner in Caraș, and in 1855 he held the position of notary in the Herendești district. In 1859 he settled permanently in Bucharest. During the period spent in Banat after the Revolution of 1848-1849, Vasile Maniu developed and published the fundamental work of his life, through which he made an important contribution to the development of Romanian historiography. This is entitled *Historical-critical and literary Dissertation on the origin of the Romanians in Traian Dacia* and was published in Timișoara in 1857. In 1876, Vasile Maniu was elected a full member of the Romanian Academic Society. He died on March 10, 1901.

Keywords: Middle Ages, Banat, Historiography, church, Romanian, dissertation, district, revolution, chronic.

Printre cărturarii români de seamă, care s-au aplecat cu un interes și o pasiune aparte asupra cercetării trecutului provinciei românești bănățene, se numără și valorosul publicist, istoric, scriitor, avocat, om politic, revoluționar pașoptist și academician român originar din Banat Vasile Maniu. Prin urmare, în semn de profundă recunoștință față de stăruința și deosebita sa pricepere în abordarea istoriei Banatului, am întocmit modestul studiu de față.

DATE BIOBIBLIOGRAFICE REFERITOARE LA VASILE MANIU.

Personalitate marcantă a vieții social culturale românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Vasile Maniu a văzut lumina zilei în 18 decembrie 1824 (deci în acest an s-au aniversat 200 de la nașterea sa), la Lugoj, localitate de care va fi legat sufletește în întreaga lui viață. A urmat școala românească din orașul natal, apoi tot aici școala germană, iar studiile secundare le-a efectuat, probabil, la noul gimnaziu, înființat în Lugoj, în anul 1836. Unii biografi susțin că și-ar fi continuat școala la Arad și la Timișoara (Ioan B. Mureșianu, *Vasile Maniu*, în „Lucefărul”, Timișoara, martie 1940). Dar în matricolele unicului gimnaziu (cel piarist) din Timișoara nu figurează numele lui Vasile Maniu (Eusebiu Narai, *Academicianul bănățean Vasile Maniu*, în volumul *Oameni de seamă ai Banatului – Lucrările Simpozionului din Uzdin*, 21 aprilie 2001, Editura Augusta, Timișoara, 2002). E sigur că a urmat cursurile Școlii Normale din Caransebeș (Traian Topliceanu, *Vasile Maniu*, în „Vestul”, Timișoara, nr. 52, 3 iulie 1930). Studiile universitare și le-a făcut la Universitatea din Pesta, unde a studiat dreptul și filosofia; și-a luat diploma de absolvire în anul 1846. A început să scrie literatură în anii studenției având o deosebită vocație pentru dramaturgie, care îl pasionase de pe când era elev, atunci jucând teatru de amatori pe scena improvizată a școlii din Lugoj. Pe parcursul vieții a publicat o seamă de piese de teatru, remarcându-se în epoca lui, îndeosebi cu creații dramatice de inspirație istorică. Acestea îi asigură un loc merituos în istoria teatrului românesc. După terminarea studiilor s-a întors la Lugoj. Aici s-a atașat grupului de tineri progresiști, influențați de ideile revoluționare ale lui Eftimie Murgu. În toamna anului 1847, Vasile Maniu s-a stabilit la București, unde a intrat în trupa de teatru a lui Costache Caragiale, satisfăcându-și, astfel, romantica înclinare

teatrală. Fiind o fire comunicativă și având o inteligență scilpitoare, nutrită de o bogată cultură, în capitală a cunoscut, în scurt timp, cele mai importante personalități ale culturii românești de aici. Fiind agreat de acestea, a fost bine primit în cercurile intelectuale de orientare progresistă, unde s-a bucurat de prețuire, ca actor, dar mai ales ca dramaturg. În piesele sale de teatru au fost sesizate ideile înaintate ale vremii, de emancipare socială și națională. În anul 1848 s-a alăturat lui Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti și celorlalți militanți pentru libertate și progres social, potrivit suflului revoluționar european al acelei epoci. Un moment special al biografiei sale este legat de faptul că, în anul 1849, el a făcut legătura între Eftimie Murgu și Nicolae Bălcescu. Fiindcă fusese implicat în mișcarea revoluționară din Banat, lui Vasile Maniu i s-a impus să părăsească Țara Românească și să treacă în Transilvania. Aici a lucrat pe lângă Comitetul de apărare națională de la Sibiu, care sprijinea acțiunea militară a lui Avram Iancu. Comitetul respectiv l-a însărcinat cu diverse misiuni, între care, una administrativ-juridică, anume aceea de notar districtual al Făgărașului (Traian Topliceanu, *op. cit.*). După înfrângerea Revoluției de la 1848-1849, Vasile Maniu a revenit în Banat, unde autoritățile de stat austriece l-au numit comisar cercual în Caraș, iar în anul 1855 a avut funcția de notar în cercul Herendești. În anul 1859 s-a stabilit definitiv la București. În perioada petrecută în Banat după Revoluția din 1848-1849, Vasile Maniu a elaborat și a publicat opera fundamentală a vieții sale, prin care aduce o contribuție importantă la dezvoltarea istoriografiei românești. Aceasta este intitulată *Disertațiune istorico-critică și literară tractândă despre originea românilor din Dacia Traiană* și a apărut la Timișoara în anul 1857. *Disertațiune istorico-critică ...*, studiu amplu, de 645 pagini, înseamnă un progres istoriografic prin concepte și metodologie de lucru – precizează istoricul timișorean Victor Neumann, monografistul lui Vasile Maniu, care este de părere că elaboratul respectiv ar trebui să fie repus în circuitul științific (Victor Neumann, *Vasile Maniu. Monografie istorică*, Editura Facla, Timișoara, 1984). La vremea apariției sale, lucrarea *Disertațiune istorico-critică și literară tractândă despre originea românilor din Dacia Traiană* a stârnit pe bună dreptate un entuziast interes din partea specialiștilor și a publicului cititor, pentru că autorul aducea contribuții însemnate în privința originii poporului român, într-o sinteză modernă, susținută de o bună armătură științifică, bazată pe o temeinică teorie a istoriei. Vasile Maniu are

merite remarcabile și în abordarea teoretică a problemei naționale, îndeosebi în definirea – notabilă pentru acea vreme – a conceptului de națiune română. Acestui aspect i-a consacrat un studiu de 72 de pagini, pe care l-a publicat în anul 1867. Se numește *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere juridic și politic*. Lucrarea aceasta împreună cu studiul *Misiunea Occidentului latin în Orientele Europei*, publicat în anul 1869, i-au adus o faimă de om de știință și pe plan european. La această afirmare științifică a contribuit și faptul că *Misiunea ...* a apărut și într-o limbă de circulație universală, anume în cea franceză. Ambele lucrări au produs, la vremea lor, multă vâlvă. *Unitatea latină sau cauza română ...* a fost interzisă în Monarhia Austro-Ungară, dar a pătruns totuși, clandestin și acolo, putând fi cunoscută și prețuită astfel de intelectualitatea românească din Imperiu. În anul 1876, Vasile Maniu a fost ales membru titular la Societății Academice Române. El a decedat la 10 martie 1901.

Opera (selectiv): *Disertațiune istorico-critică și literară tractându despre originea românilor din Dacia Traiană*, Timișoara, 1857, 645 p.; *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere juridic și politic*, București, 1867, 72 p.; *Misiunea Occidentului latin în Orientele Europei*, Tipografia C. A. Rosetti, București, 1869, 84 p.; *Zur Geschichtsforschung über die Rumänen. Historisch-kritische und ethnologische Studien (Despre cercetările istorice referitoare la români. Studii istorico-critice și etnologice)*, Reschitza (Reșița), 1884, 185 p.; *Studii asupra scrierii profesorului Dr. I. Jung, intitulată: Romanii și românii în țările dunărene. Studii istorico-etnografice*, București 1878, 89 p.; *Mișcarea literaturii istorice în România și în străinătate în anul 1879*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. II, sect. I, p. 258-273; *Românii în literatura străină. Studii istorico-critice și etnologice cu un memoriu asupra mișcării literaturii istorice în străinătate și la noi, urmată în decursul anilor 1880 și 1881*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. IV, sect. II și extras, 166 p. **Referințe:** Iosif Vulcan, *Vasile Maniu*, în „Familia”, nr. 1, 1872, p. 1; Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și până astăzi în ordine cronologică*, București, 1876, p. 170-171; C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, tom. III, Sibiu, 1904, p. 1188; Traian Topliceanu, *Vasile Maniu*, în „Vestul” (Timișoara), nr. 56 din 3 iulie 1930; Ioan B. Mureșianu, *Vasile Maniu*, în „Luceafărul” (Timișoara), nr. 3, martie 1940; Aurel Cosma, *Prin Timișoara de*

altădată, Editura Facla, Timișoara, 1978, p. 55-57; Victor Neumann, *Vasile Maniu. Monografie istorică*, Prefață de Paul Cornea, Editura Facla, Timișoara, 1984; Eusebiu Narai, *Academicianul bănățean Vasile Maniu*, în volumul *Oameni de seamă ai Banatului*, Editura Augusta, Timișoara, 2002, p. 115-119; Tiberiu Ciobanu, Idem, *Vasile Maniu (1824-1901). Contribuția la dezvoltarea istoriografiei române în „Coloana Infinitului”*, Anul VIII, vol. II (nr. 53), Editura Eurostampa, Timișoara, 2005, p. 30-31; Idem, *Vasile Maniu (1824-1901). Contribuția academicianului Vasile Maniu la dezvoltarea istoriografiei române*, în volumul *Viața academică din Banat. 1866-2006* (editori: Păun Ion Otiman, Horia Ciocârlie, Aurel Turcuș, Sebastian Muntean), Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2006, p. 251-254; Idem, *Vasile Maniu*, în *Istoriografia românească de la începutul secolului al XVIII-lea până la Marea Unire privitoare la Evul Mediu bănățean*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2008, p. 73-90, 284-288; Idem, *Aniversare 185. Vasile Maniu (1824-1901)*, în „Columna 2000”, Serie nouă, Anul X, nr. 39-40, (iulie-decembrie)/2009, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 92-93; Idem, *Istoriografia românească referitoare la Banatul medieval - Vasile Maniu*, în „Agero”, revistă pe internet a Asociației Germano-Române din Stuttgart, Germania, 2009, www.agero-stuttgart.de; Idem, *Vasile Maniu*, în *Cărturari români cu preocupări referitoare la istoria medievală a Banatului. Cuprinderi bibliografice*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2010, p. 46-51, 159-161; Idem, *Vasile Maniu*, în *Istoriografia românească din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea referitoare la Banatul medieval*, vol. I-II, Editura Eurostampa, 2010, p. 109-122 (vol. I), p. 217-221 (vol. II); Idem, *Academician Vasile Maniu (1824-1901)*, în „Coloana Infinitului”, Anul XIV, nr. 77, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p.18-19; Idem, *Aniversare 260. Nicolae Stoica de Hațeg (1751-1833); Aniversare 190. Vincențiu Babeș (1821-1907); Comemorare 130. August Treboniu Laurian (1810-1881) și Comemorare 110. Vasile Maniu (1824-1901)*, în „Columna 2000”, Serie nouă, Anul XII, nr. 45-46 (ianuarie-iunie)/2011, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p. 80-87; Idem, *Despre Vasile Maniu la împlinirea a 195 de ani de la nașterea sa*, în „Columna 2000”, Serie nouă, Anul XX, nr. 77-78-79-80 (ianuarie-decembrie)/2019, Editura Eurostampa, Timișoara, 2019, p. 143-147; Idem, *Despre Vasile Maniu la aniversarea 195 de ani de la nașterea lui*, în „Morisena”, Anul IV, nr. 4/2019, Cenad,

2019, p. 38-40; Vasile Maniu, în *Enciclopedia Banatului*, vol. II (coordonator general: Crișu Dascălu), *Istoriografia* (coordonator principal: Dumitru Tomoni), lucrare editată de Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Filialei Timișoara a Academiei Române și de Societatea Enciclopedică a Banatului, Editura Academiei Române, București, Editura «David Press Print», Timișoara, 2020, p. 172-173; Vasile Maniu, în *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, vol. I (L-N), coordonatori: Victor Spinei, Dorina A. Rusu, Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, Editura „Karl A. Romstorfer” a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, p. 113.

ISTORIA MEDIEVALĂ A BANATULUI REFLECTATĂ ÎN OPERA LUI VASILE MANIU.

Continuator îndârjit al Școlii Ardelene, lugojanul Vasile Maniu s-a aflat sub puternica influență spirituală a lui Timotei Cipariu și August Treboniu Laurian, fapt datorat apartenenței comune la cultura iluminismului târziu transilvănean. Ca și August Treboniu Laurian, el a fost un adept al „purismului” latin al limbii române. De aceea, considera că lucrarea lui Laurian, *Tentamen Criticum in originem derivationem et formam linguae romanae in utraque Daciae vigentis vulgo Valachichae*, Viena, 1840, este o operă reprezentativă a culturii noastre, indispensabilă pentru cercetătorii lingviști români sau străini, așa cum el însuși o dovedise în studiile sale, începând cu cel intitulat *Care sunt literale romane*, apărut la Timișoara în anul 1856. De asemenea, influența latinistă a lui A.T. Laurian asupra lui Vasile Maniu s-a răsfrânt și după lectura unui număr de articole și studii publicate în „Magazin istoric pentru Dacia”, periodic coordonat de autorul lucrării *Tentamen Criticum*. Puternică a fost și înrâurirea lucrărilor istorice ale lui Laurian, îndeosebi a celor intitulate *Die Rumänen der Osterreichischen Monarchie* (Viena, 1849 – 1851) și *Temisiana sau scurtă istorie a Banatului Temisianu* (București, 1849)¹.

Cu începere din timpul revoluției de la 1848, relații strânse, de prietenie, au fost între Vasile Maniu și Alexandru Papiu Ilarian, un alt continuator al Școlii Ardelene, pe cei doi apropiindu-i în principal admirația față de iluminiști, preocupările istoriografice comune și concepțiile similare referitoare la rolul disciplinei

---

¹ Victor Neumann, *Vasile Maniu. Monografie istorică* (Prefață de Paul Cornea), Editura Facla, Timișoara, 1984.

istorice în societate. Alexandru Papiu Ilarian își săvârșea cercetarea științifică în noul spirit al școlii europene de orientare critică pozitivistă (fără să își poată anihila, uneori, impulsivitatea romantice), astfel realizând o operă istorică valoroasă. Între lucrările sale, menționăm *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, (t. I-II, Viena 1851-1852) și *Tezaur de monumente istorice pentru România* (t. I-III, București, 1862-1865), lucrări care au fost apreciate de Vasile Maniu, prima constituind și un prețios izvor documentar pentru studiile sale istoriografice.

Încununarea tinereții studioase a lui Vasile Maniu² s-a realizat prin elaborarea masivei sale lucrări *Dizertațiune istorico-critică și literară tractând despre originea românilor din Dacia Traiană*, publicată la Timișoara, în anul 1857, aceasta fiind cea mai importantă operă a acestui istoric bănățean. Vasile Maniu arată că scopul acestei lucrări a fost să lămurească originea și evoluția poporului român, din antichitate și până în epoca modernă, în baza unor corecte cercetări, „cu explicarea combinativă a scrierilor vechi ce sunt în câțva de natură ambiguă, prin combinarea datelor istorice și prin prejudecarea jurstărilor din timpii vechi”³. Ampla lucrare, de 645 pagini, e alcătuită din două părți mari, una cuprinzând prezentarea istorico-critică a materialelor referitoare la originea și continuitatea poporului român, cealaltă fiind axată pe problematica privind formarea și evoluția limbii române.

În privința continuității populației autohtone pe teritoriul Daciei, el aduce argumente valabile, diferențiate în funcție de fiecare epocă. Pentru perioada migrațiilor, el consideră că populația de aici și-a menținut autonomia, retrăgându-se în codrii locurilor sale, fără să părăsească vreodată teritoriul strămoșesc și să migreze în sudul Dunării: „Străbunii noștri rămăseseră și astădată, cu tot fatalismul timpurilor, cu toată cruzimea barbarilor, statornici pe pământul Daciei, retrași însă la început între munți”⁴. Aserțiunea aceasta este similară cu amintita, mai sus, opinie a cronicarului Nicolae Stoica de Hațeg, care scria că: „Rumunii fugiți munții au lucrat și s-au apărat, gloatele și-au scăpat”⁵. Bazându-se pe lucrări

---

2 Biografia lui Vasile Maniu, la *Anexa* acestei lucrări.

3 Vasile Maniu, *Dizertațiune istorico-critică și literară tractând despre originea românilor din Dacia Traiană*, Timișoara, 1857, p. III.

4 *Ibidem*, p. 538.

5 Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu introductiv, ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, ediția a II-a revăzută, Editura Facla, Timișoara, 1981, p. 81.

ale reprezentanților Școlii ardelene, pe anale și cronici bizantine, istoricul bănățean prezintă corect numeroase aspecte ale Evului Mediu timpuriu, între care o importanță aparte îi acordă stabilirii bulgarilor la sud de Dunăre, a ungarilor în Câmpia Pannoniei, evidențind, totodată, contactele pe care le-au avut aceștia cu populația românească nord-dunăreană de pe vechea vatră a Daciei Traiane. Că populațiile migratoare n-au influențat populația autohtonă într-o asemenea măsură încât aceasta să-și modifice profilul etnic, o dovedesc „datinile, mitologia și limba noastră romanică”⁶. Maniu stăruie mai mult pe ideea că, în ce privește limba română, se constată influențe străine, mai ales din partea slavilor, fără ca acestea să afecteze tezaurul lexical latin, sau, după cum se exprimă lingviștii din zilele noastre, fondul principal de cuvinte.

Mergând pe urmele istoricilor August Treboniu Laurian și alexandru Papiu-Ilarian, istoricul bănățean amintit folosește sursele documentare străine referitoare la primele formațiuni statale românești din Transilvania și Banat, îndeosebi *Cronica Notarului Anonim* și *Legenda Sf. Gerard*. În temeiul acestor izvoare, Maniu a fixat întinderea geografică a voievodatului bănățean, din veacurile IX–XI, între Criș și Dunăre, așa cum s-a susținut și mai târziu în întreaga istoriografie românească relativă la Evul Mediu din sud-vestul țării noastre. El consideră că voievodatul lui Glad avea o oaste puternică – formată din pedestri și cavalerie – „cu mult mai respectabilă decât s-ar putea crede”⁷, fapt ce îl face să susțină că acest teritoriu nu a fost cucerit de către unguri la sfârșitul secolului al IX-lea. Își bazează aserțiunea pe deducția că dotarea militară superioară a lui Ahtum⁸ nu putea fi, în chip logic, decât urmarea aceleia „din epoca domnitorului Claudiu”⁹ (Glad – n.n. T.C.). De

---

6 Vasile Maniu, *op. cit.*, p. 538.

7 *Ibidem*, p. 240.

8 Pasajul despre armata lui Ahtum este cuprins și în fragmentul, în traducere românească, din *Legenda Sf. Gerard*, publicat în *Temisiana...* lui A.T. Laurian, p. 39. Ultima versiune în limba română a pasajului respectiv despre Ahtum apare astfel: „domnitor în cetatea Mureșului, puternic foarte, care fusese botezat după credința grecească în cetatea Vidinului și se fălea foarte în tăria și puterea sa” (*Gerard de Cenad-Armonia lumii*. Cuvânt introductiv de Răzvan Theodorescu. În acest volum, se află și studiul lui Radu Constantinescu – *Gerard de Cenad, un scriitor al anului 1000* și tot de același autor, restituirea critică, traducerea și comentarea scrierii lui Gerardus de Sagredo – Gerardus de Cenad, intitulată *Deliberatio supra himnum trium puerorum*).

9 Vasile Maniu, *op. cit.*, p. 241.

un temeinic comentariu din partea lui Vasile Maniu beneficiază și *Diploma Cavalerilor Ioaniți* din anul 1247, autorul relevând însemnătatea acestui document în istoria românilor, întrucât actul respectiv contribuie la o mai bună cunoaștere a stării sociale, economice și politice a Țării Românești în general și în special a părții acesteia cunoscute, la mijlocul secolului al XIII-lea, sub denumirea de Banatul de Severin.

Un spațiu extins din tratarea Evului Mediu românesc este destinat confruntărilor dintre regele Carol Robert de Anjou și voievodul Basarab I și dintre regele Ludovic I și voievodul Bogdan I. Autorul subliniază importanța victoriilor în acele războaie de apărare ale românilor care au zăgăzuit în acea vreme expansiunea militară a Regatului Ungariei în teritoriile românești. Marii principii din istoria neamului românesc îi rețin atenția cu totul aparte, autorul evidențiindu-le geniul militar, vocația diplomatică și politică, rolul fundamental în apărarea Creștinătății din Europa Centrală și Sud-Estică. Maniu consideră că Mircea cel Bătrân „ocupă locul cel mai ilustru din istoria română”¹⁰, că acesta este „regeneratorul poporului său”¹¹; pe Ștefan cel Mare, „eroul Moldovei din sute XV”, îl caracterizează drept „domn de memorie eternă”¹².

În galeria ilustrațiilor domni români, figura lui Mihai Viteazul ocupă un loc central, acesta fiind, în viziunea lui Vasile Maniu, simbolul unirii Țărilor Române. Actul istoric al Viteazului a prefigurat – ni se spune – întemeierea „unui stat mare, puternic și independent”¹³. Prin faptele sale istorice, Mihai Viteazul este înfățișat ca o personalitate de talie europeană, care și-a lăsat amprenta strălucitoare pe epoca istorică a acestei părți a lumii, la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul veacului următor. Maniu face o caldă descriere a epocii „eroului strălucit”¹⁴, istoria acesteia prilejuindu-i autorului argumente pentru atestarea aspirației și luptei neîntrerupte care a condus la unitatea politică statală a românilor, pe care, geografic, „nu-i despărțea nimic decât cinga Carpaților”¹⁵.

---

10 *Ibidem*, p. 532; Victor Neumann, *op. cit.*, p. 71.

11 Vasile Maniu, p. 568.

12 *Ibidem*, p. 594.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*, p. 595.

15 *Ibidem*.

După stabilirea definitivă la București a lui Vasile Maniu, în anul 1858, lucrările sale publicate¹⁶ acolo nu au atins nivelul la care se ridicase *Dizertațiunea istorico-critică și literară tractând despre originea românilor din Dacia Traiană*. Deși a trăit în Capitală, interesul său pentru istoria Banatului i-a rămas mereu viu până la sfârșitul vieții. În lucrarea *Români în literatura străină. Studii istorio-critice și etnografice*, se pronunță cu considerație asupra unor studii ale „distinsului istoriograf Pesty Frigyes”, prețuind îndeosebi lucrarea *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története (Istoria Banatului de Severin și a Comitatului Severinului)*, apărută la Budapesta, în anul 1878. Această istorie a Banatului de Severin și a comitatului Severin este prima prezentare istorică a acestei importante structuri politice românești din sudul Banatului și nord-vestul Olteniei¹⁷. Vasile Maniu aprecia ca fiind de mare însemnătate științifică și politică pentru poporul român, lucrările referitoare la istoria acestui popor, amintind între aceste lucrări contribuțiile mai vechi ale lui Francesco Grisellini, August Treboniu Laurian, Leonhard Böhm, Johann Heinrich Schwicker și pe cele mai noi, cu precădere pe ale lui Frigyes Pesty.

Leonhard Böhm publicase la Leipzig, în 1861, lucrarea în două volume, *Geschichte des Temescher Banats*, care conține o mare bogăție de informații documentare, din care o bună parte folosește și Maniu în *Dizertațiune*. Cu același titlu ca al lucrării lui Böhm (și apărut în același an 1861, dar la Becicherecu Mare), studiul lui Johann Heinrich Schwicker a intrat și el în atenția banatologilor din secolul al XIX-lea; între aceștia, cel mai reprezentativ, prin la anii '80, a fost chiar Vasile Maniu. El sublinia că se închea, în limbile germană și maghiară, o importantă istoriografie referitoare la Banat, din care se putea desprindea concluzia că „vechimea românilor în acea țară românească se poate inveda fără

---

16 Cele mai importante lucrări sunt: *Studii asupra scrierei profesorului Dr. J. Jung intitulată Românii și Români din țările Dunărene. Studii istorico-etnografice*, București 1878; *Raport asupra mișcării literaturii istorice în cursul anului 1879 în România și în străinătate* în „Analele Academiei Române”, seria II, t. II, 1879/1880, București 1881; *Români în literatura străină. Studii istorico-critice și etnologice cu un memoriu asupra mișcării literaturii istorice în străinătate și la noi în decursul anilor 1880-1881*, București, 1883 (160 pag.). Tradusă în germană de Petre Broșteanu: *Zur Geschichtsforschung über die Rumänen. Historischkritische und ethnologische Studien*. Prima ediție în limba germană a apărut în anul 1884, la Reșița, a doua ediție a fost publicată la Leipzig, în 1884.

17 Alexandru Rădulescu, *Observații privind istoriografia Banatului medieval; o privire de ansamblu* în „Studii de istorie a Banatului”, XXI – XXII (1997-1998), Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie, secția istorie, Timișoara, 2000, p.77.

contradicțiune”¹⁸. Continuitatea neîntreruptă a românilor pe același teritoriu „se putea învedera” mai cu seamă din valoroasa lucrare a lui Frigyes Pesty, *A Szörényi vármegyei oláh kerületek*, apărută la Budapesta în anul 1876. Studiul acesta – al cărui titlu tradus este *Districtele românești ale comitatului Severin* – a declanșat în istoriografia românească un interes extraordinar pentru lămurirea situației celor opt districte privilegiate din Banat. Tema aceasta a fost mereu actuală până în zilele noastre, așa după cum se va vedea pe parcursul lucrării noastre.

Istoriografia maghiară și germană bănățeană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea îi incita pe cărturarii bănățeni, întărindu-le hotărârea de a elabora și ei, în viziune românească, o istorie a Banatului.

Vasile Maniu, într-o scrisoare din anul 1870 către Vincențiu Babeș, își exprimă intenția să scrie o sinteză istorică a Banatului, inițiativa aceasta fiind stimulată și de „stăruința” în acest sens a „amicilor” săi de la Academia Română. Maniu „le-a promis” că „se va hotări” să elaboreze lucrarea îndată ce își „va procura” documentația necesară privind „starea Banatului politico-bisericească din timpii *chinezatorilor* (subl. n. T.C.) până la înființarea comitatelor și în urmă. Spre acest sfârșit, iubitul meu, eu mă adresez la tine – îi scrie el lui Babeș –, la d-nii Mocionești și la toți amicii noștri. Arhivele Hungariei (Pestei), Vienei, Timișoarei, Aradului, Urbei Mari¹⁹, Caransebeșului, Cenadului, Lipovei, Carlovățului (relativ la datele înființării Mitropoliei sârbe) vor fi pline și nimini altul decât tu poate fi mai competent în descoperirea și aprecierea lor”²⁰.

După cum se arată în *Programa pentru istoria critică a Banatului Temișan*, rămasă în manuscris²¹, în partea a II-a a acesteia, cu începere de la Secțiunea VI, sunt prezentate capitolele despre Banatul Evului Mediu: „Imperiul Bulgaro-Român în Țările de la Dunare. Starea Temișanei și a poporului român între anii 680-797; domnia lui Claudiu din Temișana (864-884). Dezbinarea bisericii. Aparițiunea arpadienilor. Legătura și comerțul domnilor Temișeni cu Basarabii Olteniei și cu statul româno-bulgar din Moesia și Tracia”.

---

18 Vasile Maniu, *Românii în literatura străină. Studii istorico-critice și etno-etnologice cu un memoriu asupra mișcării literaturii istorice în străinătate și la noi în decursul anilor 1880-1881*, p. 6.

19 Urbea Mare = Oradea.

20 *Corespondența lui Vincențiu Babeș* (ediție îngrijită de Mihail P. Dan), Editura Dacia, Cluj Napoca, 1976, p. 118-119.

21 În Arhiva lui Ștefan Niculescu din București, material documentar pus în circuitul științific istoriografic de Victor Neumann în lucrarea monografică a acestuia dedicată lui *Vasile Maniu*.

Secțiunea VII – „Luptele domnilor români Claudiu, Ahtum cu arpadienii încălcători; consecințele acestor lupte. Independența Temișanei până la 1020. Epoca lui Bazilius II Bulgaracton. Reînnoirea legăturilor între românii temișeni cu imperiul (bizantin) roman oriental”.

Secțiunea VIII – „Temișana între anii 1020-1186 sub numele de Banat al Severinului div(izat) în comitate neatârinate păstrând raporturi de uniune personală cu regii Ungariei. Luptele Comnenilor cu arpadienii Ladislau I, Ștefan II și III. Incursiunile cumanilor și peucinilor, sub Buture, Duca și Petrafilo. Răzbel de succesiune între Ștefan II, Ladislau II, Geza II, Ștefan III și IV – Ungaria vasală imperiului roman (bizantin). Bella III (1173). Frații Petru și Asan restabilind regatul româno-bulgar ce pun în raport cu basarabii Olteniei și cu românii Banatului Temișan - Starea culturală și economică a poporului bănățean din acești timpi”.

Secțiunea IX – „Ostilitățile între Ianițiu și Emeric, regele Ungariei. Încuscrenia Asanilor cu Andrei II Arpadianul (redă pacea Ungariei). Finanțele și comerțul țării (ungare); ruinele prin arendașii Sărăconi. Diploma lui Andrei II are înrăurire asupra Banatului. Cumanii primesc pământuri între Dunăre și Tisa de la Bela IV, supranumit regele Cumaniei. Românii bănățeni, adăpostiți de munți, rămân feriți de prădările tătarilor”.

Secțiunea X – „Starea politică a Banatului Temeșan pe timpii regilor Ungariei de viță străină, începând de la Carol Robert - 1309. Legătura de unire personală cu principii Transilvaniei. *Autonomia districtelor române*²² din B. Temișan (subl. n. - T.C.) ... (a se vedea

22 Abia în prima parte a secolului XX vor apărea studii despre districtele românești din Banat și cercetarea lor va continua până în zilele noastre: Iuliu Vuia, *Districtus Walachorum. Cercurile românești bănățene*, în „Analele Banatului”, I, 1929; Gh. Vinulescu, *Privilegiile districtelor românești din Banat*, în vol. *Fraților Alexandru și Ion Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936; Traian Șimșu *Organizarea politică a Banatului în Evul Mediu*, Lugoj, 1941; Nicolae Tomiciu, *Districtele valahice privilegiate*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana” X, sept.-dec. 1942; Zenovie Păclișanu, *Vechile districte românești de peste munți*, în „Revista istorică română”, București, 1931-1947; Victor Motogna, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în Evul Mediu. Districtele românești*, în vol. *Banatul de altădată. Studii istorice*, Timisoara, 1944; Gheorghe Cotoșman, *Districtele valahice bănățene (500 de ani de la confirmarea autonomiei lor)* în „Mitropolia Banatului”, VII, 1957, nr.10-12; Paul Binder, *Localizarea districtului român bănățean Cuiesti, o veche organizație a populației băștinașe*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, 1964; Marius Bizerea, C. Rudneanu, *Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în Evul Mediu*, în „Studii de Istorie a Banatului”, vol. I, 1969; Alexandru Nemoianu, *Unele aspecte privind districtele românești din Banat în cursul secolelor XIV-XV*, în „Muzeul Național”, vol. III, 1977; Alexandru Horváth, *Contribuții la delimitarea administrativă și juridică a districtelor Sebeș și Caran*, în vol. „Studii și comunicări de etnografie și istorie”, Caransebeș, II, 1977; Costin Feneșan, *Districtul românesc Mehadia la sfârșitul secolului al XIV-lea*, în „Banatica”,

Frigyes p. 36, 5. I, nota I, ce zice Czönig). Reformele prin care au trecut în diferite epoci familiile române bănățene²³ cele mai însemnate din acei timpi. *Epoca marilor căpitani români Corvinii, Chinezu, Băllasa, Desu, Perianucet*. Documentele de imunitate ale municipiilor române²⁴ cuprinzând *Hălmagiul Zarandul și Valea Hațegului*²⁵.

Secțiunea XI – „Evenimentele urmate în Banat după catastrofa de la Mohács (1526) și până la căderea Banatului sub dominațiunea musulmană . Cauzele acestei căderi”.

Secțiunea XII – „Starea socială, culturală și bisericescă sub domnia musulmană. Însemnătatea strategică a Banatului. Valoarea militară a poporului român bănățean încercată în luptele cu puterea otomană”.

Secțiunea XIII – „Ce influență avut-au asupra poporului român bănățean răscoala lui Doja, insurecțiunea lui Tököly și Rakokzy, mișcarea românilor din 1714”²⁶.

Secțiunea XIV – „Situațiunea Banatului sub raport politic, cultural și economic în urma tratatului de la Pasarovitz 1718”²⁷.

Secvențele reproduse din *Programa...* lui Vasile Maniu oferă o imagine destul de clară asupra viziunii istoriografice a acestui istoric, riguros structurată pe problematica fundamentală a Evului Mediu bănățen. Desigur că o seamă de formulări nu mai corespund cerințelor istoriografice contemporane, fie datorită unei terminologii devenite azi anacronice, fie datorită noilor metodologii privind abordarea conținutului istoric al acelei perioade. Dar, oricum, dacă proiectul lui Maniu s-ar fi realizat, el ar fi fost un mare câștig pentru

---

V, 1979; Ioan Hațegan, *Cnezi și districte românești în Evul Mediu*, în „Studii de istorie a Banatului”, XVI, Timișoara, 1992; Viorel Achim, *Banatul în Evul Mediu. Studii* (secvența *Districte românești*, p. 11-43), București, 2000.

23 În istoriografia despre Banatul din Evul Mediu, după foarte mult timp, vor apărea studii despre cele mai importante familii românești. De exemplu: Traian Popa, *Familia Mutnic*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, XIII, 1944; Idem, *Familia lui Petru de Valea*, în *Banatul de altădată*, vol. I, Timișoara 1944; Costin Feneșan, *Familia românească Bizere și moșiile de pe Valea Pogănișului (1443-1447)*, în „Sargeția”, 16-17, 1982-1983. Despre familia de Țerova: Dumitru Țeicu, *O reședință feudală românească la începuturile Reșitei medievale*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 40, 1989, nr. 1. În diferite studii mai sunt amintite familiile Gârliște, Fiat, Voia și altele.

24 Formulare al cărei sens este astăzi de neînțeles.

25 E curioasă includerea acestor zone în Banat.

26 Nu stim nimic despre vreo „mișcare a românilor” bănățeni la anul 1714.

27 Am reprodus aceste secvențe ale *Programei pentru istoria critică a Banatului Temișan* din citata lucrare a lui Victor Neumann, p. 137-138.

istoriografia românească în general și pentru cea bănățeană în special.

Întru sprijinirea înfăptuirii aceste istorii s-au implicat cărturarii bănățeni Petru Broșteanu („acesta studiind în arhivele müncheneze, îi semnala prețioase documente referitoare la Banat”²⁸) și Athanasie Marian Marienescu, „care îi pune la dispoziție mai multe note bibliografice”²⁹. Între altele, Marienescu se oferă să-i facă traduceri din *Corpus Juris Hungarici* (*Corpul de drept maghiar*), îndeosebi secvențele privind vechile comunități românești (din Evul Mediu) din Croația și Slovenia. Totodată, Marienescu îi atrage atenția asupra necesității cunoașterii istoriei sârbești, pentru că în aceasta se găsesc informații inedite despre trecutul Banatului³⁰. În acest sens i se adresează lui Maniu, având în vedere și calitatea acestuia de academician (chiar de secretar al Secției de istorie a înaltului for științific din România), pentru rezolvarea unei cercetări în arhivele sârbești: „Poate că Academia ar putea trâmite pe unul carele știe și sârbește, să scruteze... Nu e rău pentru noi să aflăm puține date istorice unde se află să le căutăm, căci pot lumina alte puncte încă nepricupite din istorie”³¹.

Din păcate, abia în anul 1892, Maniu a reușit să întreprindă o cercetare documentară în Banat, în scopul completării nemijlocite a informației sale istorice despre această provincie, investigația respectivă fiind efecuată cu sprijinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din România. De aceea, el a înaintat acestui minister un amplu și detaliat raport privind cercetarea sa³². În acesta face comentarii foarte interesante referitoare la aspecte istorice din zona investigată în luna iunie a anului 1892. Folosește acest prilej pentru a-și manifesta necesara atitudine pamfletară față de părerile „cârtitoare” ale unor străini care contestau adevărurile istorice ale poporului român privind originea și continuitatea sa

---

28 Victor Neumann, *op.cit.*, p. 87; Dezbateri în „Analele Academiei Române” seria II, tom IV, 1881/1882, p.134.

29 *Ibidem*; Victor Neumann, *op.cit.*, p. 87; Scrisoarea lui Athanasie Marian Marienescu către Vasile Maniu: Victor Neumann, *Vasile Maniu, corespondență inedită*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4-5, Timișoara, 1980, p.352-359; Idem, *Convergențe spirituale*, Editura Eminescu, București, 1986, p. 155.

30 *Ibidem*.

31 *Ibidem*.

32 *Raportul de cercetare* pe care Vasile Maniu l-a adresat Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, document pus în circuitul științific istoriografic de Victor Neumann, în citata monografie dedicată lui Vasile Maniu, p. 161-181.

pe vatra existenței lui milenare. Redăm câteva spicuiți din acest Raport, cu date referitoare la Evul Mediu: „Bine știut este care a fost la venirea Arpadienilor situațiunea poporului român din Dacia Traiană, împărțită în Domniate, Ducate și mici republici transformate mai târziu în Chinezate (...). Cronicile naționale, ca și cele străine, ne amintesc pe Gelu ca domn al Ardealului (...), pe Menumorut al Marmației, mărginaș cu ducatul din Remetea Mureșului, pe Claudiu al Temișianei – de la Tissa și Mureș până la Orșova (...) – pe Farcaș al Bârsei, pe Basarabii Făgărașului și Omlașului, pe craiul Iovan al Almașului Temișian, care se întindea până la Vârșețiu (...). Afirmările noastre despre autonomia, viața de stat, biserica națională, puterea de expansiune a Românilor băștinași pe întregul teritoriu al Daciei Traiane își au răsunet puternic până și în mărturisirile cronicarilor și istoriografilor: Bizantini, Slavi, Poloni, Bulgari, Dalmațieni, Ruși, Englezi, Franci, Germani, chiar și maghiari, își au puternicul temei și testimoniu în unitatea de limbă, datini, tradițiuni, moravuri, port, credință, superstițiuni, în modul vieții și al cugetării care toate pot surprinde pe cei ce nu se îndeletnicesc cu studiul comparativ etnografic (sub raportul istoric și geografic, psihologic, biologic, adică cu studiul vieții și particularităților noastre), ci se mulțumesc a îngâna știința și a ne judeca în modul cel mai ușurel după – impresiunile de moment sau în interesul egoist (...); se feresc a intra mai cu inimă în miezul studiului istoric spre a învăța să cunoască (...) starea socială, morală și culturală a popoarelor conlocuitoare și a celor din prejurul nostru, de pe timpurile evoluțiunii lor medievale (...)”³³.

Asemenea reflecții dovedesc profunda viziune istoriografică a lui Vasile Maniu, contemporan cu marele învățat B. P. Hasdeu, cu care, de altfel, avea relații apropiate de prietenie și pe care îl prețuia foarte mult, considerându-l „un om de știință de valoare universală, capabil să aducă mari schimbări în fizionomia spiritualității noastre moderne”³⁴. Era de părere că Hasdeu „a fertilizat istoriografia”³⁵. Era convins că „filosofia istoriei critice” conturată de Hasdeu oferă „toate elementele spre a cumpăni în deplină cunoștință cauzele și efectele evoluțiunilor”³⁶. Toate acestea erau spuse, avându-se în vedere concepția lui Hasdeu potrivit căreia

---

33 Victor Neumann, *op.cit.*, p. 174-175.

34 *Ibidem*, p. 119-120.

35 *Ibidem*.

36 *Ibidem*.

studiul istoriei se face pe baza „legilor nașterii, creșterii, dezvoltării, slăbirei și renașterii popoarelor în spațiu și timp”³⁷. E de reținut că „timp de aproape trei decenii V. Maniu s-a aflat într-un permanent dialog cu autorul *Istoriei critice a românilor*”, că „frecvențele lor întâlniri – în redacția revistelor, la Academie, în Senatul României sau în familie – și-au pus pecetea pe orientările științifice și ideologice ale istoricului bănățean. De altminteri, el însuși relevă acest fapt atunci când adoptă elementele teoretice ori urmează proiectele de cercetare ale lui Hasdeu”³⁸. Proiectul lui Vasile Maniu, *Istoria critică a Banatului Temișan*, ne amintește, prin formulare, de titlurile istoriilor scrise de Hasdeu (*Istoria critică a românilor*) și de A.T. Laurian (*Temisiana sau scurtă istorie a Banatului Temisianu*).

E interesant faptul că *Raportul de cercetare*, adresat de Vasile Maniu Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, după ce în prima parte conține informații privind investigațiile științifice făcute în Banat, în următoarea secvență cuprinde o etalare a cunoștințelor istorice ale lui Maniu, scrise parcă pentru prefațarea *Istoriei critice a Banatului Temișan*, care era schițată în *Programa...* pe care am prezentat-o mai înainte. Păcat, însă, că această parte a *Raportului*, nefiind publicată³⁹ nu le-a putut servi drept ghid orientativ istoricilor bănățeni de la sfârșitul veacului al XIX-lea, Patriciu Drăgălina și George Popoviciu. A rămas astfel nevalorificată una dintre cele mai elocvente concepții istorice, fundamentată în urma unei bogate experiențe în scrutarea fenomenelor istorice, îndeosebi a celor din Banat, în vederea scrierii unei lucrări reprezentative despre trecutul acestui ținut românesc.

Pentru Maniu era foarte clar rolul pe care l-a avut biserica în consolidarea unității spirituale a poporului român: „Date și fapte istorice despre raporturi înrăuritoare asupra bisericii române din diferite țări și provincii, anume: între Muntenia și Moldova, cu Ardealul, Marmația, Crișana și Banatul Timișoarei sunt în abundență. Titlul comun al Mitropoliei din Muntenia și Transilvania cu autoritatea de sufragane ale patriarhului pentru Ungro-Vlahia este în sine (...) un puternic document istoric încredințator că în

---

37 B. P. Hasdeu, *Istoria*, în „Foița de istorie și literatură”, I, nr. 1, p.2-3.

38 Victor Neumann, *op.cit.*, p. 30.

39 O copie manuscris incomplet a rămas în Arhiva Vasile Maniu, păstrată la Ștefan Niculescu din București, strănepotul istoricului bănățean. Aceasta a fost pusă în circuitul științific de Victor Neumann, în lucrarea citată, p.161-181.

adevăr a existat comunitate și de interese și de acțiune (...). Este a se nota că prin Ungro-Vlahia, cronicile din 1479 etc., înțeleg țările despărțite prin Mureșiu: în Crișiana și Timișiana (...). Documentele scoase până acum la lumină nu ne spun oare răspicat că în afară de preoțime și clerul înalt mai erau dascălii, renumiții diaci ai Moldovei, care răspândeau știința de carte la frații din Biorea, Satu Mare și Marmația, precum se făcea din partea Munteniei în Transilvania și Banat! Cărți bisericești (rituale), copiate după manuscrise vechi românești din Moldova, abundau prin numitele provincii române. Apostolii Românismului pentru indicatele regiuni înțete de turci, agitate de prozelitismul latin și calvin erau în suteșaișpe și șaptișpe acei Diaci providențiali (...). Lucrările acelor apostoli naționali pe tărâmul literaturii ecleziastice sunt tot atâtea monumente prețioase de cultură și civilizațiune a Românilor din secolele XVI și XVII, astfel că ne putem întoarce cu mândrie privirile noastre la acele timpuri memorabile, mănoase în produse intelectuale, în lupte viguroase și în devotamentul sublim al scriitorilor noștri⁴⁰. Astfel își încheie Maniu, în ton romantic, prezentarea, evidențiind o latură luminoasă a istoriei noastre medievale. Fiind pătruns de aceleași sentimente romantice care ne amintesc de înaripate pasaje din *Istoria critică a românilor* de Hasdeu, el invocă părerea cercetătorului german L. Böhm privind importanța Banatului în cadrul istoriei noastre naționale: „istoriograful L. Böhm vorbind în a sa operă *Monografia Timișianei* despre tema Banatului și poporului românesc, afirma că este o provincie de cea mai mare însemnătate și că populațiunea ei a luptat bărbătește cu toate vicisitudinile dezastrelor, dezvoltând un curagiu legendar și stând locului ca o stâncă puternică, de care s-au sfărmat valurile înfuriate ale hoardelor migratoare revărsate asupra Europei ca un arcan turbat fără a-i fi alterat câtuși de puțin geniul național de urgia vandalismului fioros și prădătoriu⁴¹.

Aceeași părere – subliniază Maniu – este împărtășită aproape de toți istoricii străini „vechi și noi”, cum sunt Bonfinius, S. Pray, Istvanfi, Griselini, Pesty Frigyes, Baranyi, Meltzer etc. Menționează că „eruditul Pray, vorbind despre evenimentele de la 1476, afirma că pe acele timpuri de teroare și cruzime musulmană, numai Românii, unicii creștini ortodocși de biserica răsăritului, au stat nemîșcați la vetrele lor, înfruntând cu vigoare toate adversitățile

---

40 Victor Neumann, *op.cit.*, p. 171-180.

41 *Ibidem*, p.180.

încălcărilor prădătoare⁴². Continuă pledoaria pentru relevarea rolului istoric al Banatului, amintind ce s-a scris despre acesta în publicația „Magazin istoric”, de fapt ceea ce menționase și A.T. Laurian la începutul *Timișianei*, lucrare pe care Maniu nu o citează în acest Raport, poate chiar pentru a nu aduce la cunoștință Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice că, în urmă cu aproape jumătate de veac, mai apăruse o istorie a Banatului, în limba română. Citând „Magazinul istoric”, tom V, p. 185, Maniu scrie că, aici, despre Timișiana se spune „că este una dintre țările cele mai interesante în respectul istoric, formând primul punct ocupat și colonizat de străbunii romani”⁴³. În *Timișiana* se consemnează: „Această parte a Daciei Superioare, sau mai determinat celei occidentale, este una dintre cele mai interesante în respectul istoric. Ea e punctul cel dintâi care s-a colonizat de străbunii noștri”⁴⁴. Laurian, susținând acestea, face trimitere la „Magazin istoric”, tom V, p.185. Între „faptele istorice, de notorietate publică”, „peste care nu se poate trece cu vederea”, când e vorba de elaborarea unei istorii a Banatului, se află „durata stărei de independență a celor opt districte românești din Banat, până la 1791, când s-a pus în aplicare legea din 1779, prin care se dispunea încorporarea țării la Ungaria”⁴⁵. Această luare-aminte din partea lui Maniu asupra districtelor bănățene, parcă ar fi fost un lăsamânt științific testamentar pentru istoricii viitori, întrucât el n-a avut răgazul sau, probabil, acea stare sufletească specială, necesară pentru oricare autor spre a duce la bun sfârșit o lucrare de anvergură.

---

42 *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

44 August Treboniu Laurian, *Timișiana sau scurtă istorie a Banatului Timișianu*, București, 1848, p. 2.

45 Victor Neumann, *op.cit.*, p. 181.